

Psykiatri som socialt arbete

Fra Reservat till fællesskab
- er det overhovedet muligt

Dansk selskab for psykosocial rehabilitering

Vejle 24 – 25 oktober 2012

Alain Topor

Institutionen för Socialt Arbete. Stockholms Universitet

alain.topor@socarb.su.se

Skilda världar

- Brukarmedverkan inom det psykiatriska fältet
  - Alla för
  - Men?
-

Skilda världar

- SKL (2010) skriver i "ett positionspapper": En obalans
  - Förhållningssättet mellan den professionelle och patienten/brukaren både på individnivå och verksamhetsnivå vilar idag i alltför stor utsträckning på **en obalans i maktförhållanden** och på sina håll **en föråldrad kultur** där de professionella är auktoriteter som skall 'lösa individens situation.'
  - Synen på den enskilde har präglats av att denne är **en "mottagare"** av välfärdstjänsten som inte kan eller får påverka sin egen process, eller hur verksamheten bedrivs.
-

Skilda världar

- WHO (2005): Läpparnas bekännelse
  - Complex issues are involved, but making rhetoric into reality remains the challenge. The notion of empowerment receives **a great deal of lip service**, but deep-seated issues of power and professional status are at stake and should not be ignored.
-

Skilda världar

- Lindqvist (2007): Oförmögna
  - Dels kan psykiskt sjuka och funktionshindrade lätt uppfattas som några som är **oförmögna att föra sin talan** just p.g.a. sina symptom och funktionshinder.
  - Dels är psykiatrin en del av den specialiserade medicinen som bygger på **expertis** och där patienten lätt förvandlas till **objekt** för (välmentala) företrädare för vården.
-

Den kluvna världen

- Mycket snack och lite verkstad
  - Hur kan det komma sig?

  - Ett försök till svar:
  - Vem är personen med psykiska problem?
  - Hur beskrivs han/hon av psykiatrin?
  - Hur beskrivs han/hon i offentliga texter?
-

Den kluvna världen

- Socialstyrelsen (2011)
  - ”... många patienter upplever att de **inte får en chans att vara delaktiga** i de beslut som tas om deras behandling.”
  - Socialstyrelsen (2011)
  - ”Individens är **den verkliga experten** på sina egna problem. (...) Det är alltså viktigt att han eller hon involveras i både utredning och beslutsfattande.”
-

Den kluvna världen

- Enligt Socialstyrelsen (2010)
  - ”... personerna tenderar att
  - **försjunka i sig själva,**
  - **leva i sin egen värld** och
  - te sig **inaktiva** med nedsatt drivkraft och förändrat känsloliv.
  - Andra förekommande symtom är **oförmåga att fatta beslut** och tankestörningar. [...] hallucinationer och vanföreställningar.”
-

Evidensbaserade insatser

- I psykiatrisk litteratur:
  - De allmänna symptomen på psykos är:
  - *Störd verklighetsuppfattning*, som innebär att personen ser och uppfattar verkligheten **på ett helt annat sätt**.
  - *Störd jaguppfattning*, som innebär att personen **inte alltid vet var gränserna** för kroppen och tankarna går.
  - *Ingen eller liten sjukdomsinsikt*, som innebär att personen **inte inser att han är sjuk**. Det kan vara tvärtom. Personen tycker att omgivningen är sjuk.
  - *Störd objektrelation*, som innebär **en störd förmåga att lita på eller knyta an till andra människor**.
    - (Andersson Högglund & Hedman Ahlström, 2000, s 112)
-

Den kluvna världen

- DSM IV (APA 2000) psykosdiagnos:
  - ... impairment that grossly interferes with the capacity to meet ordinary demands of life and **a gross impairment in reality testing.**
  - Schizofrenidiagnosen:
  - ... restrictions in ... the initiation of **goal-directed behavior** (avolition).
-

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

- Tydliga motsättningar mellan
  - Psykiatrins traditionella praktik och synsätt och
  - Brukarnas erfarenhetskunskap och återhämtningsforskningen.
  - En motsättning som sällan tas upp, men förklarar motståndet mot brukarmedverkan mm
-

Återhämtning

- Ett annat exempel
  - Återhämtning (recovery)
-

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

- Ifrågasätter psykiatrins traditionella syn på:
  - Allvarliga psykiska störningar
  - Brukaren
  - Vad som hjälper?
-

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

Allvarliga psykiska störningar

Sjukdom - Männsklig process

Obotliga - Återhämtning

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

- We know that schizophrenia is fundamentally a biological problem that is no different in principle from such problems, like cancer or heart disease or diabetes

□ Firth & Johnstone 2003

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

- **Brukaren**
  - Offer – Aktör
  - Oförmögen till sociala rel – Utvecklar sociala rel
  - Passiv mottagare – Ömsesidiga processer
  - Compliance – Arbetsallians
-

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

- Compliance (Socialstyrelsen 2006):
  - Att patienten följer de råd, ordinationer och rekommendationer som hon eller han får av sin behandlare anges ofta som en avgörande fråga för om behandlingen ska bli lyckosam.
  - Till följsamhet räknas, förutom att ta sin medicin på föreskrivet sätt, även att infinna sig för återbesök m m.
-

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

- Hjälpande relation/arbetsallians
  - **Ömsesidig** följsamhet – Brukarens erfarenhetskunskap
  - Emotionell laddning
  - Inte manualbaserad och diagnosbaserad, utan individuellt anpassad
-

Kan psykiatrin bli återhämtningsinriktad?

- Vad hjälper?

- Psykiatrin – Många olika aktörer
  - Speciella yrkesgrupper – Alla möjliga
  - Diagnos – Oberoende diagnos
  - Behandling – Många situationer
  - Bestämda insatser – Sociala relationer
  - Compliance – Egen makt
-

Vad hjälper?

- Många olika aktörer
  - Många olika situationer
  - Egen makt
  - Vilket instrument är det väsentligaste för att komma dit?
  - Ett instrument som uppges som deras vanligaste problem av brukarna själva?
-

Pengar som behandling?

Pengar

Nära nog totalt frånvarande i den psykiatriska litteraturen och forskningen

---

Beskrivning av ekonomiska levnadsförhållanden

- Socialstyrelsen (2008) *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2008.*
  - Den gruppen som har **lägst andel personer med lön** är personer med psykisk funktionsnedsättning. I denna grupp har 1 av 3 inkomst av lön. Även **lönens storlek är lägst** för personer i denna grupp.
  - Även här skiljer sig olika diagnosgrupper åt. Personer med hörselnedsättning har högst **disponibel inkomst och personer med psykisk funktionsnedsättning har lägst.**
  - ... [det är] personer som angivit psykisk funktionsnedsättning som i störst omfattning får sjuk- och aktivitetsersättning. De har den näst lägsta ersättningen.
-

Beskrivning av ekonomiska levnadsförhållanden

- Socialstyrelsen (2008) *Insatser och stöd till personer med funktionsnedsättning. Lägesrapport 2008.*
  - ... 5 procent av befolkningen har uppgett att de erhåller ekonomiskt bistånd. Motsvarande siffra för personer som uppgett (...) **psykisk funktionsnedsättning är hela 23 procent.**
  - Det är vanligast att personer med psykisk funktionsnedsättning tar emot **ekonomiskt stöd [av närstående, anhöriga eller någon släkting].**
-

Beskrivning av ekonomiska levnadsförhållanden

- Socialstyrelsen (2006) *Lägesrapporter 2006. Handikappomsorg.*
  - Personer med betydande psykiska funktionshinder har fortfarande inte bara klart sämre ekonomiskt utgångsläge, inkomsten har dessutom i princip stått stilla under en tioårsperiod. Eftersom den övriga befolkningens inkomst har ökat innebär det att den ovan nämnda gruppens ekonomiska resurser faktiskt försämrats. Vilka effekter får detta för den enskilde?
-

Beskrivning av konsekvenserna

- Socialstyrelsen (2010) *Alltjämt ojämlikt! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättningar.*
  - (...) konstateras att exempelvis personer med funktionsnedsättningar oftare än andra **avstår från sjukvård, tandvård och läkemedel av ekonomiska skäl.** (...) För en person med aktivitetsersättning, som ger en månadsinkomst före skatt på cirka 8 000 kr, torde möjligheter till en **meningsfull fritid vara kraftigt kringskuren.**
-

Åtgärder?

□ Arbetslinjen

- Socialstyrelsen (2010) *Alltjämt ojämlikt! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättningar.*
  - Att kompensera för den låga inkomsten är möjligt till en viss gräns, men för att den ekonomiska situationen verkligen ska förbättras **krävs att en högre andel kommer ut på arbetsmarknaden.**
-

Arbetets lov

- There are good reason to suppose that working might promote **recovery** from schizophrenia and other psychoses, including improved **social integration**, normalizing **peer relations** and enhanced **self-image**.
  - Work is a natural adult activity and a source of **identity**. A job brings increased **income**, expanded **social contacts**, and a sense of **meaning in life**, whereas unemployment carries risks of **alienation**, **apathy**, **substance abuse**, **physical ill-health** and **isolation**.
  - Warner, R. (2009) Recovery from schizophrenia and the recovery model, *Current Opinion in Psychiatry*, 22, 374-380.
-

Arbetets lov

Arbete...

- Helps distract people from their **symptomatology**. (...) a training opportunity for the enhancement and development of **social skills**. (...) Provides its own safety **net**. (...) More **status**. (...) A way to help people to develop possibilities for **intimacies, love and sex**. (...) make **daily life** more interesting plus leisure time that has more **meaning**.

Arbetslöshet...

- Depression, feeling of worthlessness, self-pity, self-absorption, higher risk for substance abuse, greater chance of isolation and poverty.
  - Marrone, J. & Golwka, E. (1999) If works makes people with mental illness sick, what do unemployment, poverty, and social isolation cause? *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 2:23, 187-193.
-

Åtgärder?

- TCO (2009) *Jakten på superarbetskraften III*. TCO granskar: Rapport 8/09.
  - I rapporten ges tydliga belegg för hur **arbetsgivarnas ökade selektion slår hårdast just mot långtidssjukskrivna** och långtidsarbetslösa.
  - Bara **sju av hundra** arbetsgivare är positiva till att anställa sjukskrivna från annat arbete. Bara tolv av hundra arbetsgivare är positiva till att anställa personer som är långtidsarbetslösa.
-

Arbete - pengar

- Om...
  - Arbete är önskvärt...
  - Men knappast en aktuell lösning för flertalet människor med allvarliga psykiska störningar
  - och långtidarbetslöshet.
  - Och om pengar/en skälig levnadsnivå är den springande punkten när det gäller de negativa följderna av arbetslösheten...
  - Så...
-

Arbete - pengar

- Kan bättre ekonomiska villkor...
  - vara terapeutiska,
  - befrämja återhämtning,
  - även om de inte är kopplade till ett arbete?
  - Och; om så...
  - Vad gör vi med denna kunskap?
-

Pengar som möjlighet?

- Ett exempel...
  - Och en randomiserad kontrollerad studie...
  - = evidens?
-

Pengar som möjlighet?

- För andra är bowling enbart en idrott, men för mig är det också terapi. Det är en social sport. Om jag skulle träna fotboll, så träffas man två gånger i veckan och sedan går man hem efter att ha duschat, sedan är det slut. **Här kan jag gå ner varje dag... nästan dygnet runt.**
  - *Någonstans att ta vägen. Ett socialt utrymme*
-

Pengar som möjlighet?

- Alltid finns det någon man kan tala med. Man är som **en stor familj**. Vi har **samma intresse**, **alla hjälper alla**.
  - *Tillhörighet. En bland alla*
-

Pengar som möjlighet?

- I och med att de har sett att jag är **hjälp**sam, duktig på data och har gott om tid, så har jag fått olika **hedersuppdrag**, som att ställa upp och hjälpa till på träningar. Jag får hjälpa till med data och de tycker jag är **viktig**. Jag tar hand om resultaten och talar om vem som vinner, vem som kommer tvåa...
  - *Hjälp*sam. *Hedersuppdrag*. *Jag är viktig*. *En bland alla, men speciell*
-

Pengar som möjlighet?

- Jag har **makt** att bestämma. Det ger en viss **styrka**. Det ger mig också ett visst **människovärde**. På en bowlingbana spelar det ingen roll om du är psykiskt sjuk, om du är utlänning, astmatiker, dyslektiker; bara du strajkar så mycket du kan.

  - *Makt, styrka och människovärde*
-

Pengar som möjlighet?

- Man är **lika som andra**; idrotten förenar, heter det. Så när jag spelar match är jag **lika mycket värd** som alla andra. Jag har utvecklat ett **förtroende**. Så fort det blir något så ropar de på mig.

  - *Ett förtroende. Vara behövd. Värde*
-

Pengar och vänskap – en RCT

- ❑ 260 deltagare
  - ❑ Svåra psykiska störningar
  - ❑ Social isolering
  - ❑ Delades i 2 grupper
  - ❑ Grupp 1 Vanlig behandling + 25 USD
  - ❑ Grupp 2 Vanlig behandling + 25 USD + en ”vän”
  - ❑ 9 månader
-

Pengar och vänskap – en RCT

- Resultat:
  - Deltagarna **längtade efter** och **tog tillvara** på tillfället att utveckla vänskapliga relationer. **Oberoende** om de fick det inom programmets ram eller var utan.
-

Pengar och vänskap – en RCT

- Resultat:
  - Färre symptom
  - Högre funktionsnivå
  - Högre självuppfattning
-

Pengar och vänskap – en RCT

- "I'm tired of being the one that's 'Oh, we'll get Tom a christmas card or we'll get Tom something for Christmas,'" but Tom **can't return the favor**.
  - Well **Tom is able now**. I was able to get little trinkets for my nieces and nephews for Christmas. **It wasn't much, but** I didn't feel like on poverty row anymore."
-

Pengar som möjlighet?

- Pengar - Socialt samspel - Identitet
  - Pengar...
  - ... öppnar olika platser, handlingsutrymmen och sociala samspelemöjligheter.
  - Dessa i sin tur leder till olika erfarenheter,
  - som i sin tur påverkar individens självbild och identitet.
-

Social psykiatri?

- Kan det finnas en a-social psykiatri?
  - Oberoende sociala faktorer i brukarens liv?
  - Oberoende brukarens sociala relationer?
  - Där behandlingen reduceras till medicin och bortser från medicin som social handling, relation mellan professionella och brukarna och brukarnas liv utanför behandlingssituationen?
-

Pengar och psykisk hälsa /läsa vidare

- Davidson, L., Haglund, K., Stayner, D., Rakfeldt, J., Chinman, M. & Kraemer Tebes, J. (2001b) "It was just realizing... that life isn't one big horror": A qualitative study of supported socialization. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, vol. 24 no 3, pp 279 – 292.
  - Davidson, L., Stayner, D. A., Nickou, C., Styron, T. H., Rowe, M. & Chinman, M. L. (2001) "Simply To Be Let In": Inclusion as a Basis for Recovery, *Psychiatric Rehabilitation Journal*, vol 24, no 4, pp 375-388.
  - Davidson, L., Shahar, G., Stayner, D.A., Chinman, M.J., Rakfeldt, J. & Kraemer Tebes, J. (2004) Supported socialization for people with psychiatric disabilities: lessons from a randomized controlled trial, *Journal of Community Psychology*, vol 32, no 4, pp 453-477.
  - Topor, A. (2004) *Vad hjälper? Vägar till återhämtning från svåra psykiska problem*. Stockholm: Natur och Kultur.
  - Topor, A. (2007) Ekonomins följder för den psykisk (o)hälsan, *Psykologtidningen* nr 12, s 15 – 17.
  - Topor, A. (2007) Är pengar terapeutiska? I Topor, A., Broström, K. & Strömwall, R (red) *Vägen vidare. Verktyg för återhämtning vid psykisk ohälsa*, Stockholm, RSMH – Psykiatri Södra Stockholm.
-